Liubov LAZARENCO
Kiev, Ucraina

LIMBA ROMÂNĂ ÎN CONTEXTUL SITUAŢIEI SOCIOLINGVISTICE ACTUALE DIN UCRAINA

E cunoscut faptul că situaţia sociolingvistică pe teritoriul unui stat plurilingv cuprinde multiple aspecte — statistic, lingvistic, sociocultural, sociopsiholingvistic, etnolingvistic şi altele —, care reflectă diversitatea vieţii şi relaţiilor interetnice. În linii generale însă, ca prezintă ansamblul de limbi în corelaţia lor cu factorii socioculturali şi politico-ideologici care determină nivelul de funcţionare a fiecărei limbi. Gheorghii Stepanov, de exemplu, menţionează că situaţia sociolingvistică (sau glotică, după cum o numeşte autorul) este "baza vitală a limbilor, iar esenţa ei constă în realizarea funcţionării acestor limbi"(1).

Din punct de vedere statistic, actualmente, în Ucraina se vorbesc circa 100 de limbi. Ele diferă, desigur, în primul rînd prin particularităţi genealogice şi lingvistice, dar importante sînt şi diferenţele ce privesc nivelul lor de funcţionare. Din acest punct de vedere, în perioada sovietică, s-a creat o situaţie sociolingvistică stratificată, prin subordonare, în patru părţi constitutive. Prima — *limba rusă* — limba dominantă, care a uzurpat toate domeniile principale de funcţionare glotică din societate. Ea este limba uneia dintre minorităţile etnice din Ucraina, care, conform datelor ultimului recensămînt al populaţiei (1989), este formată din ceva mai mult de 11 milioane de oameni. A doua — *limba ucraineană* — limba populaţiei majoritare din Ucraina (respectiv 34 de milioane de oameni). A treia — *limbile minorităţilor etnice compacte*: *limba română* (vorbită de 459 de mii de oameni, dintre care 135 de mii sînt înregistraţi români, iar 324 de mii — moldoveni), *limba polonă* (218 mii), *maghiară* (163 de mii), *greacă* (98 de mii), *tătară* (86 de mii), *limba tătarilor din Crimeea* (44 de mii în 1989, actualmente, în urma revenirii tătarilor din deportare — 250 de mii), *germană* (37 de mii), *găgăuză* (32 de mii) şi încă alte cîteva limbi ale etniilor compacte mai puţin numeroase. A patra — limbile *minorităţilor etnice care nu locuiesc compact*: două variante ale *limbii evreeşti* (idiş, preponderentă, şi ivrit — 485 de mii), *limba bielorusă* (439 de mii), *limba ţigănească* (47 de mii) şi celelalte — *cazahă, chirghiză, uzbecă, asiriană, armeană* etc.

În condiţiile de subordonare menţionate, limba din treapta a doua, cu atît mai mult limbile din treptele a treia şi a patra, au fost înlăturate din domeniile cele mai importante ale vieţii sociale. Multe dintre ele nu au fost predate deloc în şcoli, altele — deşi cuprinse în planurile de învăţămînt — nu se bucurau de suficientă atenţie.

Reducerea nivelului de funcţionare a limbii majorităţii etnice din Ucraina a provocat procesul de rusificare a intelectualilor ucraineni. Aceasta s-a răsfrînt imediat asupra nivelului de cultură verbală a limbii ucrainene, avînd ca principal efect interferenţa intensivă a elementelor ruseşti cu vorbirea ucraineană. Influenţa lexicală rusă asupra vorbirii ucrainene a atins

BDD-A27151 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:18 UTC)

proporţii atît de mari, încît ultima pare a fi mixtă: ucraineano-rusă.

Limbile minorităţilor etnice din Ucraina, inclusiv cea română, au fost supuse şi ele acestui proces. Ca urmare, întregul teritoriu al Ucrainei a fost acoperit de vorbiri compozite. Limbile minorităţilor etnice au avut de suferit în mod dublu: atît din partea limbii dominante ruse, cît şi din partea limbii ucrainene, care, conform ierarhiei lingvistice schiţate anterior, se afla într-o situaţie privilegiată, iar în unele regiuni (de vest, mai ales) avea poziţii destul de solide. Astfel, în vorbirea orală a românilor (moldovenilor) din Ucraina, în funcţie de regiune, se observă elemente de interferenţă (noi le numim interfereme) atît ruse, cît şi ucrainene. În regiunea Odesa, de exemplu, vorbirea orală a populaţiei românofone este, în fond, înţesată de rusisme, iar în regiunea Kirovograd — de ucrainisme. În partea de sud-est a regiunii Cernăuţi mai puternică este influenţa rusă, iar în localităţile din nordul şi vestul regiunii — cea ucraineană. Influenţa ucraineană asupra limbii vorbite a românilor din Ucraina se observă, mai cu seamă în localităţile mixte ucraineano-române (ori româno-ucrainene), unde limba de predare în şcoală este ucraineana. Un exemplu pentru o astfel de situaţie îl poate constitui satul Colincăuţi, raionul Hotin, regiunea Cernăuţi. Din numărul total al locuitorilor — 5.536 de oameni —, 1.007 sînt ucraineni, 28 — ruşi, 3.110 — moldoveni. La şcoala medie din sat învaţă circa 749 de elevi, dintre care 80 provin din familii de naţionalitate ucraineană, 8, din familii ruseşti, iar 653 din familii de români (moldoveni). Limba de predare este ucraineana. Ca urmare, tînăra generaţie de români (moldoveni) din astfel de localităţi nu cunoaşte limba literară a etniei sale, folosind în vorbirea orală varianta dialectală (moldovenească, de obicei) a limbii române, amestecată cu interfereme ruse ori / şi ucrainene. Iată răspunsurile unui tînăr de 17 ani din satul Colincăuţi la un chestionar pe care l-am întocmit şi pe care tînărul l-a completat:

Naţionalitatea — moldovean
Limba maternă — moldovenească
Limba părinţilor — moldovenească
Înţeleg vorbirea maternă — nu prea bine
Înţeleg vorbirea rusă — bine
Înţeleg vorbirea ucraineană — bine
Vorbesc în limba maternă — nu prea bine
Vorbesc în limba rusă — bine
Vorbesc în limba ucraineană — bine
Citesc în limba maternă — cu greu
Citesc în limba rusă — liber
Citesc în limba ucraineană — liber

Răspunsurile au fost înregistrate recent, după ce problema identităţii limbii române şi "moldoveneşti" a fost discutată, iar în Ucraina şcolile cu limba de predare "moldovenească" "devin", treptat, şcoli cu limba de predare română. Are loc şi revenirea limbii române la grafia latină. Dar majoritatea elevilor, care sînt nevoiţi să studieze în şcoli cu limba de predare ucraineană (ori rusă) continuă să fie ţinuţi departe de procesul de renaştere a limbii lor naţionale.

Deznaţionalizarea etniilor din Ucraina a avut mai multe aspecte. Cel de poluare a vorbirii orale era urmat, de obicei, de asimilarea lingvistică. În fapt, ucrainenii şi minorităţile naţionale din Ucraina se rusificau. În 1989, doar 87,7 % dintre ucraineni considerau limbă maternă limba naţionalităţii lor. Ceilalţi au indicat drept limbă maternă limba rusă. Evreii, grecii, bieloruşii se rusificau şi ei. Polonezii se ucrainizau. Românii, în funcţie de regiune, parţial se rusificau, parţial se ucrainizau. Asimilarea lingvistică rusă a românilor (moldovenilor) din Ucraina predomină în regiunile de sud şi est. Reproducem sinteza răspunsurilor date în aceste zone la chestionarul prezentat anterior: *Crimeea*, numărul total de moldoveni — 6.609; limba maternă: cea naţională

BDD-A27151 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:18 UTC)

— 55,5 %, cea ucraineană — 1,2 %, rusa — 49, 9 %. *Regiunea Dnepropetrovsk*, numărul total de moldoveni — 6.636; limba maternă: cea națională — 55,1 %, ucraineana — 13,6 %, rusa — 30,5 %. *Regiunea Donețk*, numărul total de moldoveni — 13.332; limba maternă: cea națională — 41,4 %, ucraineana — 4,9 %, rusa — 52,9 %. Predomină asimilarea lingvistică rusă a românilor (moldovenilor) din regiunile Jitomir, Zaporojie, Kiev, Lugansk, Nikolaev, Odesa, Poltava, Harkov și Herson. În regiunile Cernăuți, Transcarpatia, Cerkasî și Kirovograd asimilarea lingvistică a românilor (moldovenilor) are tendința spre ucrainizare. E de menționat că intensitatea asimilării lor lingvistice, atît ruse, cît și ucrainene, nu este egală în toate regiunile. În regiunile în care românii (moldovenii) locuiesc compact (Cernăuți, Transcarpatia, Odesa și Kirovograd) asimilarea este mult mai redusă. În regiunea Transcarpatia, ea este aproape nulă (din 29.485 de români s-au dezis de limba etniei — în favoarea limbii ucrainene — 0,7 %, a celei ruse — 0,5 %, dar 98,2 % și-au păstrat conștiința lingvistică română). La un nivel superior se află conștiința națională a românilor din Transcarpatia, și a persoanelor care s-au declarat de naționalitate română din regiunea Cernăuți. Cei care se declară români consideră că limba română și cea "moldovenească" reprezintă aceeași realitate lingvistică — română, avînd o atitudine pozitivă față de revenirea la grafia latină. Vorbirea lor este mai îngrijită și mai puțin amestecată cu rusisme și ucrainisme. Dimpotrivă, sondajele noastre demonstrează că oamenii care consideră că sînt moldoveni opun limba "moldovenească" limbii române, diferențiind, de asemenea, naționalitățile română și moldovenească. Vorbirea lor este mai intens poluată, ei se dezic mai des de limba naționalității proprii.

La etapa actuală, situația sociolingvistică din Ucraina se află într-o perioadă de tranziție. Are loc procesul de constituire a limbii de stat ucrainene. El se desfășoară lent. Rusofonii opun o rezistență vehementă. Dar, în fine, dacă Ucraina își va păstra suveranitatea declarată, limba ucraineană o va înlocui pe cea rusă în funcțiile ei de limbă de stat. Actualmente se pun bazele relațiilor viitoare dintre limba ucraineană și limbile minorităților etnice. Legile actuale ale Ucrainei prevăd coexistența acestor limbi. Nimeni nu știe însă ori nu vrea să știe în ce mod va fi realizată, de exemplu, funcționarea limbii române ca limbă cooficială în localitățile compacte. Românii trebuie deci să-și concentreze toate eforturile pentru ca în legile ce vor fi adoptate de noul Parlament al Ucrainei să fie reflectate doleanțele lor. Adoptarea de către Congresul al V-lea al Filologilor Români a unei Rezoluții în problema relațiilor limbii române cu așa-numita "limbă moldovenească" este deosebit de necesară. S-ar cere, totodată, să fie pusă nu numai problema recunoașterii în sfîrșit a unității de limbă română, ci și a recunoașterii în Ucraina, la nivel oficial, a identității naționale a românilor și moldovenilor. Este mai mult decît evident că rezolvarea acestor probleme stă la baza soluționării celorlalte, căci numai restituirea memoriei istorice a poporului român din Ucraina va fi factorul decisiv care va contribui la renașterea și dezvoltarea viitoare a limbii și spiritualității române în această țară.

---

1. G. Stepanov, **Tipologhiia jazykovyh situații v stranah romanskoi reci**, Moscova, 1976, p. 143—144.

BDD-A27151 © 1994 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:18 UTC)